

ПРОБЛЕМИ ФРАЗЕОГРАФІЧНОЇ ФІКСАЦІЇ НІМЕЦЬКИХ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ У ДВОМОВНОМУ СЛОВНИКУ

У цій статті висвітлюються фразеографічні проблеми усталених порівнянь німецької мови: належність паремійних одиниць до фразеології, критерій розташування фразеологічних порівнянь у двомовному словнику та переклад німецьких компаративних паремій українською мовою. Ключові поняття: фразеографія, фразеологізм, усталене порівняння, паремія, образ-еталон.

У німецькій фразеографії, яка стала предметом дослідження в Німеччині лише в кінці ХХ століття, до цього часу існують лакуни. Однією з таких лакун є відсутність у німецькій мові тлумачного, а тим більше будь-якого двомовного, словника фразеологічних порівнянь. Попереду німецьких фразеографів ідуть, наприклад, українські, оскільки усталені порівняння української мови були зібрані ще у 1974 році І.І. Гурином [1], а продовжили цю традицію О.С. Юрченко й А.О. Івченко [2], укладачі "Словника стійких народних порівнянь", що являє собою ґрунтовну працю, де, окрім тлумачення певного фразеологічного порівняння, подається також ареал його фіксації. Існують навіть регіональні словники народних порівнянь [3]. До того ж, плодючою нивою для української фразеографії є численні дослідження, присвячені компаративній фразеології. Одна з останніх праць – дисертація А.М. Найди [4], яка містить багатий ідеографічно дібраний матеріал.

Таке багатство матеріалу в українській мові увиразнює нечисленність подібних розвідок у німецькій (на увагу заслуговує лише праця С.М. Муніци [5], яка містить додаток ад'єктивних компаративних фразеологізмів). Тому автор цієї статті, враховуючи **актуальність** фразеографічних досліджень у німецькій мові, уклав "Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння)" (друк планується в 2005 році видавництвом "Нова книга", м. Вінниця). Це дослідження, з одного боку, є частковою компенсацією відсутності словника фразеологічних порівнянь німецької мови, оскільки в ньому дібрані в алфавітному порядку компаративні зврати, які подано у фразеологічних, двомовних і тлумачних словниках вітчизняних та німецьких авторів, перелік яких подається у списку використаних джерел. З іншого боку, до більшості одиниць, зафіксованих у цьому словнику, поряд із перекладом значення наведений один (або декілька) повний/частковий еквівалент української мови. У випадку прозорої образно-мотиваційної структури усталеного порівняння може подаватися лише його український еквівалент. Дотепер користувачі могли задовольнятися перекладом лише частини німецьких компаративних фразеологічних одиниць, що містить німецько-український фразеологічний словник, укладений відомими фразеологами В.І. Гаврисем та О.П. Пророchenко [6].

При укладанні німецько-українського словника усталених порівнянь перед автором постало три проблеми, висвітлення яких становить **мету** цієї розвідки: 1) належність до фразеології паремій; 2) критерій розташування фразеологічних порівнянь; 3) переклад компаративних паремій.

Проблема 1. Питання належності до фразеології одиниць зі структурою речення, особливо прислів'їв (наприклад: *das Urteil der Welt ist veränderlich wie Aprilwetter* – 'людський вирок мінливий') залишається в лінгвістиці дискусійним, бо В. Фляйшер [7: 76] взагалі не відносить пареміологічні одиниці до фразеологізмів, пояснюючи це їх функціонуванням як мікротекстів із цитатним характером. Проти такої "ізоляції" виступає, наприклад, Г.Г. Мунске [8]. Німецькі лінгвісти, розрізняючи фразеологію у вузькому та в широкому розумінні, відносять паремії, які є цілнопредикативними сталими виразами, до широкого розуміння фразеології або її "периферії" [9]. Цю точку зору повністю поділяє автор аналізованого словника, тому в останньому дібрані компаративні паремії, в яких відбувається порівняння з певним еталонізованим поняттям.

Проблема 2. За яким критерієм усталені порівняння повинні "гніздитися" у словнику? Доцільним, на наш погляд, є алфавітне розташування фразеологічних порівнянь за образами-еталонами цих одиниць, наприклад: *tager wie eine Ziege* – образ-еталон *die Ziege* (коза). Такий підхід ґрунтується на тому, що образи-еталони є когнітивними центрами компаративних фразеологізмів, оскільки головним методом різних рівнів суспільної свідомості, на думку І.І. Дубініна та Л.Г. Гуслякової [10: 24], найчастіше виступає метод порівняння, пошук "еталона". Еталонність, орієнтація суб'єкта на певні зразки, стереотипи – це той об'єднувальний початок, той спільний структурний принцип, який синтезує процеси сприйняття, пізнання та мовну картину світу [11: 9]. Тому еталоном вважається образна форма вираження властивостей людини/предмета певною реалією, значущою з погляду повсякденно-культурного досвіду [12: 116], деякий ідеалізований стереотип, який на соціально-психологічному рівні виступає як вияв нормативних уявлень про людину, світ, суспільство [13: 190]. Еталонізуватися ж можуть не лише предмети, а й якості та дії, що виступають образною заміною властивостей інших реалій, стаючи їх знаком і таксонами культури.

Проблема 3. При перекладі німецьких паремій доцільним, на наш погляд, є відшукування повних/неповних еквівалентів цих одиниць в українській мові. Основним критерієм при такому підході вважається передача моралі/мудрості німецького народу, що таїть у собі кожна паремія, оскільки їй властиве свідоме посилення на колективний досвід, загальноприйняті соціальні норми, оцінки й відношення до фактів дійсності. Тому невдалим, на наш погляд, є підбір українського прислів'я 'як не бачу – душа мре, а побачу – з душі пре' до німецького *besser allein als in böser Gemein* [14: 5], бо образ-еталон *die Gemeinde* (спільнота) передбачає не одну людину, а саме багато, тобто компанію. Доцільним у цьому випадку є вибір іншого еквівалента 'зла компанія – що вугілля: як не впече, то замарає'.

Таким чином, висвітлення фразеографічних проблем усталених порівнянь німецької мови (належність паремійних одиниць до фразеології, критерій розташування фразеологічних порівнянь у двомовному словнику й переклад німецьких компаративних паремій українською мовою) є певним внеском у розробку німецької фразеографії. Перспективним для автора цієї розвідки є укладання ідеографічного словника фразеологічних порівнянь німецької мови, оскільки ідеографія набирає наразі потужного розвитку, та вирішення пов'язаних із цим фразеографічних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гурин І. Образне слово. Постійні народні порівняння. – К.: Дніпро, 1974. – 238 с.
2. Юрченко О.С., Івченко А.О. Словник стійких народних порівнянь. – Х.: Основа, 1993. – 176 с.
3. Добролюбова Г. Ідеографічний словник поліських народних порівнянь з компаративними об'єктами-назвами тварин. – Київ: Волинь. – 52 с.
4. Найда А.М. Стійкі народні порівняння як об'єкт фразеології (семантичний і структурний аспекти): Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Дніпропетровськ, 2002. – 208 с.
5. Муница С.Н. Адъективные компаративные фразеологические единицы в немецком и украинском языках: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1975. – 191 с.
6. Німецько-український фразеологічний словник / Укл. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. – У 2 т. – К.: Рад. школа, 1981. – Т. 1. – 416 с.; Т. 2. – 382 с.
7. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. – 2. durchges. und erg. Auflage. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1997. – 299 S.
8. Munske H.H. Wie entstehen Phraseologismen? // Vielfalt des Deutschen. Festschrift für Werner Besch. – Frankfurt/M.; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Peter Lang GmbH, 1993. – S. 487.
9. Hundt Chr. Untersuchungen zur portugiesischen Phraseologie // Pro linqua. – Vilhelmsfeld: Egert, 1994. – Bd. 18. – 195 S.
10. Дубинин І.І., Гуслякова Л.Г. Динамика обыденного сознания. – Минск: Изд-во Белорусского гос. ун-та, 1985. – 134 с.
11. Арутюнова Н.Д. Аномалии и язык: (К проблеме "языковой" картины мира) // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 3–10.
12. Ужченко Д.В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Луганськ, 2000. – 248 с.
13. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр "Академия", 2001. – 208 с.
14. Німецькі прислів'я та приказки / Упоряд. О.А. Вентлянд. – Дніпропетровськ: Січ, 1994. – 187 с.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

Мизин К.И. Проблемы фразеографической фиксации немецких устойчивых сравнений в двуязычном словаре.

В этой статье освещаются фразеографические проблемы устойчивых сравнений немецкого языка: принадлежность паремнологических единиц к фразеологии, критерий размещения фразеологических сравнений в двуязычном словаре и перевод немецких компаративных паремий на украинский язык. Ключевые понятия: фразеография, фразеологизм, устойчивое сравнение, паремия, образ-эталон.

Mizin K.I. The problems of the phraseographical fixing of German comparative phraseological units in a two-language dictionary.

The article deals with phraseographical problems of German comparative phraseological units: referring paremiological units to phraseology, singling out the criterion of listing phraseological similes in a two-language dictionary and translating German comparative paremiological units into Ukrainian. Key concepts: phraseography, phraseological unit, phraseological simile, paremiological unit, image-standard.